

Verslag buitenlandstage Nicaragua

Colégio Maaswaal
Barrio Laureano Mairena
Managua, Nicaragua
24 augustus t/m 19 oktober 2008

Edwin Vorderman
Studentnummer: 437207
Maart 2013

Inhoudsopgave

1	Voorwoord	3
2	Relevante ervaringen.....	5
2.1	Onderwijs.....	5
2.2	Excursies.....	6
2.3	Sociaal leven.....	7
2.4	Reflectie op de cultuur.....	8
3	Reflectie op het stageplan en behaalde competenties	9
3.1	.....	9
3.2	.....	11
4	Bijlagen	12
4.1	Interviews	12
4.1.1	Magaly Urbina.....	12
4.1.2	Angela	14
4.2	Verslag van gelezen boeken	17
4.2.1	Opdracht	17
4.2.2	Dochter van de vulkaan, Gioconda Belli.....	17
4.2.3	Ben je bang voor bloed?, Sergio Ramírez	21
4.2.4	De lange mars door de bergen, Omar Cabezas	25
	Weekboek.....	29
4.2.5	Week 0.....	29
4.2.6	Week 1.....	30
4.2.7	Week 2.....	31
4.2.8	Week 3.....	32
4.2.9	Week 4.....	33
4.2.10	Week 5.....	34
4.2.11	Week 6.....	34
4.2.12	Week 7.....	35

1 Voorwoord

In juni 2008 kwam deze stageplek in Nicaragua voor het eerst ter sprake. Jan-Heijn Hoftijzer van Stichting Salto Adelante kwam bij ons in de klas wat vertellen over het werk wat zijn stichting doet in een buitenwijk van Managua, de hoofdstad van Nicaragua. Ik liep al een tijdje met het plan in mijn hoofd om voor een korte periode een stage te lopen in het buitenland. Ik wilde heel graag eens op een andere plek, ver weg van huis, mensen ontmoeten, kennismaken met een andere cultuur en natuurlijk bezig zijn met het vak Nederlands. Deze stage leek mij meteen al een enorme uitdaging.

Helaas was er in juni 2008 niemand enthousiast genoeg om deze reis te willen maken. Ik had dan ook al de hoop opgegeven om in het eerste deel van leerjaar 3 op stage te gaan naar het buitenland. Tot Truus Hermans, de buitenlandcoördinator van de opleiding, aangaf dat Wouter den Brok eventueel wel geïnteresseerd was om naar Nicaragua te gaan. Vervolgens was binnen twee dagen de knoop doorgehakt en een week later waren de tickets geboekt.

Stichting Salto Adelante is sinds 1989 actief in de wijk Barrio Laureana Mairena. Deze wijk is een van de armste buitenwijken van de hoofdstad van Nicaragua, Managua. Goed onderwijs was er niet in deze wijk, waardoor het toekomstperspectief voor kinderen in deze wijk er slecht uitzag. De stichting en haar vrijwilligers zijn vanaf 1989 aan de slag gegaan in deze wijk en inmiddels zijn er een kleuter- en basisschool, een weeshuis en een sportterrein in de wijk opgericht. Ook zijn er vergaande plannen voor een huisartsenpost en een gaarkeuken in de wijk. Verder werkt de stichting ook aan verbetering van de huisvesting van de mensen in de wijk. De stichting heeft deze projecten weten te realiseren met donaties van particulieren en bedrijven. Ook ondersteunt het Maaswaal College in Nijmegen en Wijchen de projecten binnen de wijk.

De komende acht weken wil ik mij samen met Wouter gaan bezighouden met het project 'Dynamica 3'. Het doel van deze stage is dan ook om de implementatie van activerende didactiek schoolbreed te gaan bevorderen. Dit houdt in dat we alle docenten op Colégio Maaswaal enthousiast willen maken voor activerende didactiek, zodat ze het in hun eigen lessen gaan toepassen. De leerlingen worden geprikkeld om actief met de leerstof bezig te gaan, zonder dat de docent constant alles voorkauwt. De docent wordt gezien als begeleider binnen het proces en stuurt de leerlingen aan. Klassikaal lesgeven maakt gedeeltelijk plaats voor samenwerkend leren en de lessen zijn zoveel mogelijk inductief. Dit alles maakt een betere beklijving van de leerstof mogelijk en op langere termijn een beter leerrendement en tijdswinst. In 2006 en 2007 zijn er al vier studenten afgereisd naar Nicaragua en zij hebben zich ook al beziggehouden met dit project. Hun stageverslagen heb ik inmiddels grondig bestudeerd en ik ben op de hoogte van het werk dat zij daar hebben verricht.

De komende acht weken zullen Wouter en ik vooral aan de slag gaan met de docenten op de school. In plaats van met kinderen te werken, ga ik nu aan de slag met volwassenen. Een compleet nieuwe ervaring en ik ben heel benieuwd hoe dat zal uitpakken. Ik hoop dat onze aanpak wat betreft de implementatie van activerende didactiek goed zal verlopen in samenwerking met onze collega's in Managua en dat we op die manier kunnen bijdragen aan

de verbetering van het onderwijs, wat er weer voor kan zorgen dat kinderen in Nicaragua een betere toekomst tegemoet kunnen gaan. De rol waarin ik mij begeef is die van 'expert' en adviseur op het gebied van activerende didactiek. Nadat ik mijn eindverslag heb ingeleverd, zou ik voor deze stage 15 ECTS willen ontvangen.

Edwin Vorderman

Juni 2008

2 Relevante ervaringen

Tijdens de stage hebben Wouter en ik een weblog bijgehouden. Onze dagelijkse ervaringen zijn te vinden op <http://www.saltoadelante.com/>, onder *Reisverslagen, Weblog Edwin en Wouter* te vinden.

2.1 Onderwijs

Het onderwijssysteem van Nicaragua gaat uit van een vorm van kleuteronderwijs, gevolgd door zes jaar basisonderwijs. Daarna volgt er vijf jaar *high school* en aansluitend kan dan nog aan de universiteit worden gestudeerd. Voor al de onderwijsvormen geldt, dat er naast openbare scholen ook privéscholen zijn. Uiteraard moeten ouders voor de privéscholen behoorlijk in de portemonnee tasten, maar ook het openbare onderwijs kost de ouders nog behoorlijk wat geld. Schoolboeken moeten namelijk zelf worden gekocht. Daardoor zijn er nog steeds kinderen die geen onderwijs kunnen volgen. Stichting Salto Adelante en het Colégio Maaswaal willen ervoor zorgen dat zoveel mogelijk kinderen in de wijk naar school kunnen en van het onderwijs gebruik kunnen maken.

Een lesdag vinden plaats in de ochtend van 7 tot 12 uur. 's Middags zijn de leerlingen van de lagere school vrij en hebben de leerlingen van de middelbare school hun lessen. Tijdens de stage hebben wij ons gericht op de lessen die op de lagere school worden gegeven. De lagere school van het Colégio Maaswaal bestaat uit zes klassen. In elke klas zitten veel leerlingen op een klein oppervlak. Docenten hebben moeite met het handhaven van de orde in de klas. Met name in de lagere klassen is dit een groot probleem. Een les duurt 45 minuten. Gedurende de dag hebben de leerlingen verschillende lessen, zoals Spaans, Engels, natuurkunde, biologie, geschiedenis, wiskunde en computerles. De computerlessen en het vak Engels worden door Stichting Salto Adelante gefaciliteerd. Wat in eerste instantie al opvalt, is dat een duidelijke opening en afsluiting van de les vaak ontbreekt. Docenten zijn tijdens de lessen veel aan het woord en hebben weinig oog voor wat er in de klas gebeurt.

Natuurlijk heeft iedere docent die lesgeeft op de school zo zijn kwaliteiten als hij voor de klas staat. Zonder uitzondering werken ze allemaal hard om hun klassen zo goed mogelijk te leiden. Dat is vaak ook wel nodig, aangezien er nogal wat leerlingen zijn die het niet zo nauw nemen met de regeltjes en nogal wat kilometers per les afleggen (en dan bedoel ik dus geen schrijfkilometers...). Wandelen door de klas tijdens de lessen lijkt onder de leerlingen dan ook favoriete bezigheid nummer één te zijn, direct gevolgd door het eten van héél zoet snoep (meestal in de pauzes, maar ook nogal eens tijdens de les).

2.2 Excursies

We hebben in de periode dat we in Nicaragua zaten heel veel kleine en grotere excursies gedaan. Voor een compleet overzicht verwijst ik naar de weblog. Hier zal ik de meest relevante noemen.

Managua

Omdat Wouter en ik verbleven in Managua, hebben we natuurlijk veel van de stad gezien en in de stad gedaan. De stad is goed te ontdekken door het maken van wandelingen. Het valt daarbij op dat men weinig of niets doet aan stadsontwikkeling en –architectuur. Als er een gebouw moet worden geplaatst, wordt er niet gekeken naar de omgeving. Ook worden objecten die hebben afgedaan gewoon aan hun lot overgelaten. Zo staat er een tribune in het oude centrum van de stad. Deze is slechts een paar jaar oud, maar staat nu gewoon weg te roesten. Het is ook opvallend dat de grote aardbeving van 1973 nog steeds zijn sporen nalaat. Zo is de oude kathedraal van de stad half ingestort, maar wordt deze niet gerestaureerd. Dat is zeer jammer, aangezien ook aan de nog wel staande delen te zien is dat het een zeer mooi gebouw was. Nog vreemder is het dat er sindsdien een nieuwe kathedraal is neergezet. Dit gebouw lijkt wel een bunker en is werkelijk spuuglelijk. Toch is het goed dat ik deze twee gebouwen heb gezien. Het tekent mijns inziens het belang, of juist het gebrek daaraan, dat in Nicaragua wordt gesteld aan cultureel erfgoed.

Een echte aanrader in Managua is het Palacio National. Het gebouw zelf is mooi en bevat een klein museum. Toen wij er waren, werd er moderne kunst tentoongesteld, een tentoonstelling over cultuur in Nicaragua en een tentoonstelling over de geschiedenis van Nicaragua gehouden. Met name de laatste twee tentoonstellingen waren zeer interessant en gaven meer beeld bij cultuur en historie van Nicaragua. Daarnaast heb je vanaf het dak een geweldig uitzicht over de hele stad. Het paleis doet ook dienst als cultureel centrum. Wij hebben er presentaties gezien van studenten van de kunstacademie, met muziek, dans en een poppenkast. De studenten geven dit soort presentaties om meer bekendheid te geven aan kunst en cultuur, omdat de overheid dat niet doet. Ook dat is weer een voorbeeld van het ondergeschikte belang van cultuur in Nicaragua.

Een tweede aanrader in de stad zelf zijn *de voetsporen van Acahualinca*. Deze bezienswaardigheid is gelegen in een gevaarlijke wijk in het uiterste noordwesten van de stad, vlak bij het meer van Managua, en toont de voetsporen van mensen, kinderen en dieren in gestold lava. Deze mensen gingen zo'n 6000 tot 10.000 jaar geleden terug naar hun leefgebied na een uitbarsting van een vulkaan. Een rondleiding met gids zorgt voor veel achtergrondinformatie.

Bij het meer van Managua is het mogelijk te abseilen. Ik heb zelf mogen ervaren hoe geweldig dit is, dus dit is dan ook een aanrader.

Masaya

Omdat Masaya de zusterstad van Nijmegen is, mocht een reisje naar deze stad niet ontbreken. De stad is een stuk schoner dan Managua. Het is zeer aan te bevelen een stuk te wandelen langs het meer. Het geeft een goede indruk van de vegetatie en kent zeer mooie vergezichten.

Daarnaast kun je bij Masaya de vulkaan bekijken. Het is mogelijk hier te voet of met de bus naar boven te gaan. Uiteraard levert de voettocht van ca. zes kilometer mooie uitzichten op het omringende land, maar ook op de kraters waarvan er een nog duidelijk actief is. Andere kraters zijn helemaal dichtgegroeid en door de vruchtbare lava omgetoverd tot een florarijke omgeving. Omdat het uitzicht op de top spectaculair is, kan ik de bustocht ook aanraden. Die bustocht hebben we de tweede keer dat we naar Masaya zijn geweest zelf ook gedaan.

Granada

Hoewel het een fikse busreis is naar Granada, gelegen aan de kust van het Lago de Nicaragua, is ook deze stad een aanrader. Je kunt er met een boot langs de kust om op afstand minieilandjes te bezichtigen. Daarnaast is Granada zelf een mooi stadje met veel gebouwen uit de koloniale tijd. Het valt hier langs de gehele kust zeer op dat er nog weinig toerisme is. Dat maakt de ervaring hier te zijn alleen maar mooier.

Léon

Dit is een mooie stad op ongeveer twee uur rijden van Managua, gelegen aan de Grote Oceaan. Er staan daar veel koloniale gebouwen, maar ook gebouwen die de indruk moeten wekken dat ze uit het koloniale tijdperk komen. Het bezoek aan de Grote Oceaan was ook prima, hoewel het wordt afgeraden er te zwemmen vanwege de gevaarlijke stromingen. Ook aan de kust valt weer op hoe weinig toeristisch Nicaragua nog is, ondanks de bounty-stranden die er te vinden zijn.

Chocoyero Nature Reserve

Dit is een nationaal park op ongeveer 30 kilometer afstand van Managua. In het gebied zijn onder andere tijgers en apen te vinden, maar ook de Scandalous Chocoyo, een speciale soort van de Pacifische groene parkiet. Ook kent het park een aantal prachtige watervallen. Het geheel is zeer spectaculair. Om er goed van te genieten moet je hiervoor wel meer tijd uittrekken dan wij nu door omstandigheden hebben kunnen doen.

2.3 Sociaal leven

Eigenlijk speelt het sociale leven in Nicaragua zich vooral thuis af. Dat blijkt wel uit het feit dat kinderen over het algemeen thuis blijven wonen totdat ze gaan trouwen en dan dus hun eigen huis betrekken. Dit was ook het geval bij het gastgezin Urbina. Magaly, de dochter van Victor en Maira, onderneemt weinig buiten het eigen gezin. Daarnaast komen haar broers met vrouw en kinderen met grote regelmaat terug naar het ouderlijk huis. Daarbij zijn gezamenlijke spelletjes erg populair, maar ook de televisie neemt een centrale plaats in in het gezinsleven.

Uiteraard zijn er verenigingen en uitgaansgelegenheden te vinden in Managua. Tijdens ons verblijf hebben we een paar keer met docenten van de school wat gegeten in de stad en daarna in een bar wat gedronken. Ook dan valt het op dat de meeste docenten toch snel weer naar huis willen. Ook zijn we naar een discotheek geweest. In tegenstelling tot de indrukken die de familie Urbina wilde wekken, was de sfeer hier zeer relaxt [H1] en gemoedelijk. Mede daardoor heb ik de continue drang om zeer beschermend naar Wouter en mij te zijn op een gegeven moment als een behoorlijke last ervaren. Mogelijk zijn ze echt bevreesd voor vervelende voorvallen met buitenlanders als er geen Nicaraguaan bij is, maar ik heb meer het idee dat de sociale controle binnen een gezin ook op ons van toepassing was.

Een ander opvallend sociaal aspect was het feit, dat men heel erg verbaasd was dat twee jongens van 23 nog steeds vrijgezel waren. We werden namelijk met enige regelmaat voorgesteld aan potentiële partners. In het algemeen is het in Nicaragua zo, dat jongeren van begin twintig een relatie hebben. Ik vermoed dat dit buiten de stad nog veel sterker zal zijn.

Kort gezegd is mijn ervaring met het sociale leven dat dit weinig zichtbaar achter de eigen voordeur plaatsvindt. Dat wordt ook nog eens bevestigd in het interview met Magaly, waarin ze aangeeft dat zelfs studenten thuis blijven wonen of tijdelijk in huis trekken bij familie in de stad waar ze studeren.

2.4 Reflectie op de cultuur

De cultuur in Nicaragua vind ik hinken op twee gedachten. Aan de ene kant zie je een voortzetting van de oude indianencultuur, terwijl er ook een grote hang is naar de westerse cultuur.

Dit laatste is uiteraard vooral gericht op de Verenigde Staten van Amerika. Dat is op zich verrassend, omdat de VS toch geen al te beste reputatie hebben in het land. Het sandinistische bewind werd gesteund door de VS. Toen dat bewind viel, is ook het beeld van de VS behoorlijk negatief geworden. Toch zie je de jongere generaties zich weer richten op de VS. Er verrijzen op alle mogelijke plekken shopping malls, op tv zijn de grote Amerikaanse zenders goed en goedkoop te ontvangen en de dollar is een volkomen normaal en geaccepteerd betaalmiddel.

De eigen, oorspronkelijke cultuur is wel aanwezig, maar minder prominent dan ik had verwacht. Ik miste deze cultuur met name in het dagelijks leven, hoewel ik niet goed kan aangeven hoe ik dat dan had verwacht. De enige echte aanwijzingen van de oorspronkelijke cultuur heb ik gevonden in het Palacio National. Mogelijk is de eigen cultuur beter zichtbaar buiten de steden, maar dit heb ik tijdens de excursies buiten de stad toch ook weinig ervaren.

Nog een ander opvallend punt vond ik, dat de regering weinig of geen aandacht heeft voor het eigen cultureel erfgoed. Er is nog wat aandacht voor het verleden in de vorm van exposities en musea, maar de nieuwe cultuur moet zich grotendeels zelf redden.

3 Reflectie op het stageplan en behaalde competenties

De eerste week in Nicaragua hebben Wouter en ik de tijd genomen om aan het leven daar te wennen, om de school, de docenten en de leerlingen te leren kennen en om te kijken wat wij inhoudelijk zouden kunnen betekenen op het gebied van activerende didactiek.

Tijdens de eerste week zijn wij begonnen met het bezoeken van de lessen van alle docenten van de school en hebben wij met elkaar besproken met welke docenten wij wilden gaan werken. Uiteindelijk hebben wij twee docenten uitgekozen die al 'goed' lesgeven en twee docenten die nog aan de basis staan wat betreft het toepassen van activerende werkvormen tijdens de lessen. Tijdens de personeelsvergadering op vrijdag hebben Wouter en ik elke keer een kleine presentatie gegeven over verschillende activerende werkvormen en gaven wij de docenten de opdracht om in de week erna aan de slag te gaan met deze werkvormen tijdens de lessen.

In de loop van de weken werd duidelijk dat er een groot verschil is qua niveau van lesgeven tussen de verschillende docenten. Zoals ik hierboven al schreef, zijn Wouter en ik aan de slag gaan met twee docenten, die grote problemen hadden met de randvoorwaarden voor het houden van een gestructureerde les. Wij hebben deze twee docenten praktische tips gegeven om aan de slag te gaan met het verbeteren van hun lessen. Wij zijn met deze docenten in gesprek gegaan en hebben geprobeerd ze aan te sturen hoe zij bepaalde zaken tijdens een les makkelijker kunnen aanpakken, waardoor het leerrendement bij leerlingen kan worden vergroot en waardoor een les meer structuur krijgt. Met deze docenten hebben wij gesproken over hoe zij het beste een les kunnen openen en een les kunnen afsluiten. Daarnaast hebben wij ons ook toegespitst op de inhoud van de les. Het inzichtelijk maken voor leerlingen wat er in de les gebeurt is erg belangrijk. Als tip hebben Wouter en ik aan de docenten meegegeven dat je bijvoorbeeld het lesprogramma op het bord kunt zetten met daarachter een tijdsplanning waarin staat hoe lang je met een bepaald onderdeel bezig bent. Zo zien leerlingen ook waar de docent mee bezig is en waar hij naartoe wil werken.

Daarnaast hebben we ook met de docenten besproken dat het belangrijk is om afwisseling te creëren tijdens de lessen. Wat opviel, is dat docenten graag heel lang aan het woord zijn, zonder dat de leerlingen zelf iets moeten doen. Leerlingen kunnen dan moeilijk hun aandacht bij de les houden en ook wordt het dan snel rumoerig tijdens de les. Een voorbeeld van een werkvorm waar wij de docenten over hebben verteld is 'check in duo's'. Leerlingen kregen een individuele opdracht van de docent en gingen vervolgens aan de slag met die opdracht. Vervolgens moesten ze in tweetallen de opdracht bespreken en slot de docent de opdracht af door nog het een en ander klassikaal te herhalen.

Twee andere docenten hadden al een heel goede structuur in hun lessen en pasten al verschillende vormen van activerende didactiek toe in hun lessen. Met deze twee docenten zijn wij aan de slag gegaan met het toepassen van verschillende nieuwe werkvormen tijdens de lessen. Een werkvorm die wij de docenten hebben meegegeven, is de werkvorm ‘denken, delen, uitwisselen’. Leerlingen gingen bijvoorbeeld tijdens een les geschiedenis aan de slag met deze werkvorm. De docent gaf uitleg over een bepaald onderwerp en gaf individuele leerlingen vervolgens een vraag waarover ze moesten nadenken. Vervolgens moest het antwoord op die vraag gedeeld worden met een andere leerling en als laatste werd alle verzamelde informatie uitgewisseld met de rest van de leerlingen in de klas.

Aan het einde van de ochtend probeerden Wouter en ik de lessen altijd na te bespreken met de docent bij wie we die ochtend in de klas hadden gezeten. We spraken dan over hoe de les was verlopen, wat de docent goed vond gaan en wat minder goed. Ik merkte dat sommige docenten niet gewend waren te reflecteren op hun eigen handelen. Wouter en ik hebben deze docenten geholpen om hun eigen handelen te verwoorden en ook stelden we dan een plan op voor de dag erna. Zaken die goed verliepen konden ze de volgende dag weer gaan toepassen en zaken die minder goed liepen, konden de dag erna opnieuw uitgeprobeerd worden. Aan het einde van de week bespraken we tijdens Wouter en ik tijdens de personeelsvergadering hoe de week was verlopen en welke voortgang wij zagen. Wij probeerden dit positief te benaderen en de docenten te motiveren om door te gaan. Tijdens deze vergaderingen lieten wij ook docenten aan het woord komen die dan vertelden over hun ervaring met een werkvorm tijdens de lessen van de afgelopen week.

Leerrendement op de lange termijn. Soms doen omdat jij het wilt, staan ze er wel echt achter? Weinig aansluiting bij de vorige studenten. Voor mijn gevoel moesten Wouter en ik weer bij nul beginnen.

Het project ‘Dynamica’ heeft behoorlijke resultaten opgeleverd. De docenten zijn enthousiast en hebben tot op heden onze tips en adviezen behoorlijk opgevolgd en passen de aangeboden werkvormen toe in de lessen. Wij zien dat de docenten meer structuur in hun lessen krijgen en dat deze structuur een positieve uitwerking heeft op de leerlingen en het werkklimaat in de klas. Het is echter te hopen dat de docenten de nieuwe manier van werken vast blijven houden als wij weg zijn. Dat laatste is wel enigszins twijfelachtig, gezien de ervaringen van de vorige stagiaires en de staat waarin wij de school toch weer aantreffen toen we hier arriveerden.

De evaluatie met de docenten was zeer positief. De docenten waren zonder uitzondering tevreden over de samenwerking en vonden het jammer dat we maar acht weken konden blijven. Ze spraken de wil uit de activerende didactiek actief te blijven toepassen en waar mogelijk nog verbeteren. Ik denk dat dit voor een aantal docenten ook te doen is, maar dat een paar andere docenten zonder actieve begeleiding toch snel terug zullen vallen in het oude gedrag. Helaas zijn de sterkere docenten ook nog niet zover dat ze als een coach kunnen optreden voor hun minder sterke collega’s.

Voor mezelf heb ik tijdens deze stage een andere kant van mijn leraar zijn ontdekt. Omdat we hier vooral bezig waren met een vorm van volwasseneneducatie, heb ik ontdekt dat ook dat me wel erg aanspreekt. Het vereist andere didactische kwaliteiten en 'lesvormen', waarbij met name de bij kinderen noodzakelijke ordebewaking deels kan worden vervangen door meer inhoudelijke onderwijsaspecten.

Daarnaast heb ik nu een beter beeld over het nut en zelfs de noodzaak van activerende didactiek. Als ik hier zie welke effecten de ouderwetse lesopvatting op individuele leerlingen en volledige groepen of klassen heeft, dan wil ik er absoluut voor waken dit in mijn eigen lesgeven terug te laten komen. Uiteraard bevat ook de ouderwetse lesopvatting goede elementen, maar die zijn volgens mij voldoende opgenomen in de activerend didactische vormen.

4 Bijlagen

4.1 Interviews

4.1.1 Magaly Urbina

Magaly Urbina is de dochter van het gezin waar we verblijven en heeft tijdens de stage gefungeerd als tolk en gids. Ze is ongeveer één jaar ouder dan ik ben. Magaly is niet naar een kleuterschool geweest. Vanaf haar zevende heeft ze eerst zes jaar basisonderwijs gevolgd. Daarna heeft ze vijf jaar op een high school gezeten. Vanaf 2002 tot en met 2006 heeft ze gestudeerd aan de universiteit. In Nicaragua start het schooljaar in januari en eindigt in december.

Tijdens het interview spreken we eerst over het basisonderwijs in Nicaragua. Ouders moeten daar zelf voor de schoolboeken betalen. Dat zorgt er dus voor dat kinderen van arme ouders vaak geen onderwijs volgen. Gelukkig zijn er ook initiatieven als het Colégio Maaswaal, waar kinderen van arme ouders alsnog onderwijs krijgen. Het gebouw waarin de school van Magaly was gevestigd, lijkt erg op de gebouwen van het Colégio MaasWaal. Ook de lessen die ze kreeg zijn vergelijkbaar met die op het Colégio MaasWaal. Magaly laat duidelijk blijken dat ze blij is dat er mogelijkheden zijn voor het volgen van basisonderwijs, maar dat de opzet van het onderwijs en de huisvesting verre van ideaal zijn.

Na het basisonderwijs hebben Magaly en haar ouders bewust gekozen voor een private high school. Zij is het enige kind van het gezin dat naar een private school is geweest, haar broers hebben op een openbare high school gezeten. De belangrijkste reden voor deze keus was, dat Magaly daardoor beter onderwijs zou krijgen vanwege de kleinere klassen. Magaly startte met ongeveer 15 tot 20 leerlingen in een les. Aan het eind van de opleiding waren dat nog ongeveer 10 leerlingen per les. Ter vergelijking, op een openbare high school zitten er gemiddeld 30 leerlingen in een klas. De kosten voor de high school bedroegen 200 cordoba (de nationale munteenheid van Nicaragua) per maand. Ook moeten de ouders zelf de boeken en de schooluniformen betalen. Het is dus duidelijk dat een private high school zeker niet is weggelegd voor alle kinderen.

| Ik vraag Magaly naar het ~~het~~ onderwijs op de high school. Ze vertelt dat ze naast de normale lessen ook computerlessen kreeg. Dat is in Nicaragua zeker niet vanzelfsprekend. Omdat de high school een christelijke school was, kreeg ze ook één uur in de week godsdienstonderwijs. Ook startte de week met een dienst. De leerlingen waren niet allemaal christelijk, maar moesten uiteraard wel allemaal het christelijk geloof respecteren. De leraren gaven, naast de lessen op de private school, ook les op openbare scholen. Magaly vermoedt daarom dat de inhoud van het onderwijs dat zij heeft gevolgd, niet veel zal hebben afgeweken van het onderwijs dat leerlingen van een openbare high school krijgen.

Vooraf richting het eind van haar studie moest Magaly veel huiswerk maken en presentaties geven. Haar eindpresentatie met als onderwerp 'Eigenwaarde' (self esteem) moest ze geven voor de hele school. Het leverde haar het hoogste resultaat van het jaar op. Ze laat duidelijk merken trots te zijn op dit resultaat.

Op mijn vraag hoe de huisvesting op de high school was, geeft Magaly aan dat de gebouwen waarin ze les had behoorlijk veel beter waren dan die van het basisonderwijs. In de klassen

hingen ventilatoren, waardoor de temperatuur niet al te hoog was. Uiteraard beschikte de school ook over computers e.d..

Na de ervaringen van de high school ben ik benieuwd naar de universitaire studie van Magaly. Ze heeft International Trade gestudeerd aan een private universiteit in Managua. Ze wilde eigenlijk antropologie studeren, maar dat vak werd niet aangeboden op de universiteit. De keus voor International Trade werd ingegeven omdat ze over de wereld wil reizen en geïnteresseerd is in andere culturen, maar ook omdat economie een favoriet vak van haar was. Alle lessen waren in het Spaans. Er werden geen lessen in het Engels gegeven. Daarover klaagden de studenten wel, maar dit heeft geen effect gehad. Ze vindt dat zeer vreemd, zeker voor een studie als International Trade.

Ik vertel Magaly dat mijn studie over het algemeen meer vrouwen dan mannen aantrekt. Ik vraag haar vervolgens hoe het staat met de mogelijkheden voor vrouwen om in Nicaragua te studeren. Ze vertelt dat vrouwen in Nicaragua zeker mogelijkheden hebben om te studeren. In haar klas zaten tien vrouwen en slechts twee mannen. Uiteraard is het aantal vrouwen afhankelijk van de studierichting.

Een ander opvallend gegeven is het feit dat op de universiteiten zowel doordeweeks als in de weekeinden les wordt gegeven. Magaly had gedurende de week les. De eerste jaren waren de lessen van 7 tot 12 uur 's ochtends en kon ze 's middags studeren. Het laatste jaar werden de lessen naar de middag verplaatst en moest ze 's avonds studeren. Dit vond ze zeker een minder fijne situatie, omdat in de avonden in Nicaragua veel draait om het sociale leven in het gezin. In dat laatste jaar heeft Magaly veel moeite moeten doen om in avonduren te studeren en toch aan haar 'sociale verplichtingen' te voldoen. In het laatste jaar heeft Magaly ook gewerkt aan haar scriptie. Daarnaast moest ze op zondag lessen volgen en door de week ook nog werken.

Ik vraag Magaly vervolgens naar de kosten voor de studie. Het eerste jaar heeft ze 80 dollar per maand betaald voor de studie. Vanaf het tweede jaar kon ze een beurs krijgen vanwege haar goede cijfers. Toen werd alles door de regering betaald. Waarschijnlijk had ze het eerste jaar ook nog wel recht op een beurs gehad, maar wist ze niet van het bestaan van de beurzen. Het laatste jaar heeft ze weer zelf moeten betalen, omdat de beurs werd stopgezet. Ik merk aan haar reacties dat geld wel belangrijk is, maar dat ze er eigenlijk niet zo heel erg mee bezig is. Tijdens de studie aan de universiteit betaalde ze vijf dollar extra voor verzekeringen. Het was overigens allerm minst zeker dat je geholpen zou worden als je iets overkwam. Opvallend is, dat Magaly aangeeft dat docenten helemaal geen verzekering hebben.

Over de faciliteiten van de universiteit is Magaly behoorlijk tevreden. De studenten konden bijvoorbeeld gebruik maken van computers, een sportcentrum en een uitgebreide bibliotheek.

Ik vraag Magaly vervolgens naar haar ervaringen rond de studie. Hoe is het met vakanties, met toetsen, heeft ze op kamers gezeten en de andere kant van het studentenleven ervaren? Magaly vertelt dat studenten gedurende het schooljaar niet veel vrije tijd hebben. Eens in de vier maanden krijgen ze een week vrij om zich voor te bereiden op de tentamens die volgen. Ook hebben de studenten twee weken vrij met Kerstmis, waarna het nieuwe schooljaar start. Ze reageert dan ook verbaasd als ik haar vertel over de vakantieperiodes die we in Nederland kennen. Daarna vertelt Magaly dat studenten tijdens hun studie vooral thuis wonen. Dat heeft Magaly ook gedaan. Kinderen blijven in Nicaragua sowieso lang bij hun ouders wonen. Vaak gaan ze pas het huis uit als ze gaan trouwen. Mensen van buiten Managua huren wel een

kamer of wonen bij familie, maar dat zie je zeker niet zo vaak als in Nederland het geval is. Daarom is er ook niet echt iets als een 'studentenleven'. Studenten en jong volwassenen hebben het sociale leven vooral binnen het gezin en met de vrienden die ze hebben.

Omdat Magaly op een private universiteit heeft gezeten, vraag ik haar of ze ook weet hoe het was gelopen als ze naar een openbare universiteit was gegaan. In dat geval had ze drie testen moeten maken. Die testen wijzen aan wat je mag/kunt studeren. Je hebt dan dus een zeer beperkte keuzevrijheid. De kosten voor een openbare universiteit zijn 300 cordoba per half jaar.

Ik bedenk me dat Magaly op de universiteit geen les heeft gehad in het Engels. Ik ben dus benieuwd hoe ze toch Engels heeft leren spreken. Ze vertelt dat ze Engels heeft geleerd op de high school. Ze vindt dat haar docenten Engels erg goed waren. Op de universiteit werden in het normale curriculum geen lessen Engels aangeboden. Ook had ze geen tijd om extra lessen te volgen. Daarom heeft ze aansluitend aan haar universitaire opleiding nog een jaar Engelse lessen gevolgd aan een andere universiteit. Daarvoor heeft ze een test ingevuld, waaruit bleek dat ze niet op het basisniveau, maar in de gevorderden groep mocht starten. Ze had twee uur les per dag. De lessen waren vooral gericht op het lezen, schrijven en spreken van de taal. Magaly is hierdoor vooral minder verlegen geworden en heeft hierdoor een betere uitspraak gekregen.

Na alle aandacht voor het onderwijs, wil ik van Magaly weten wat volgens haar de invloed van de media is in Nicaragua. Ze blijkt geen kranten te lezen, maar wel artikelen op het internet. Ook kijkt ze veel tv. Wat de invloed van de media op haar mening en houding is, wordt niet echt duidelijk. Zelfs als ik haar daar nog een keer naar vraag, kan ze geen antwoord geven. Het lijkt wel of ze niet beseft dat media invloed uitoefenen op mensen.

Als afsluiting vraag ik Magaly naar het toekomstbeeld dat ze voor zichzelf heeft. Magaly wil eigenlijk niet over de toekomst praten en al helemaal niet over de komende 15 tot 20 jaar. Ze wil in de nabije toekomst verder met haar *masters degree*. Ook zou ze graag meer talen willen leren, willen studeren in het buitenland en hoopt ze op een goede baan in haar eigen vakgebied. Helaas heb ik gemerkt dat ze niet echt initiatief toont om haar doelen te bereiken. Dat laatste heb ik haar maar niet gezegd, want dat zou de vriendschap die is ontstaan geen goed doen.

4.1.2 Angela

Angela is het hoofd van het Colégia MaasWaal. Ze is sinds 2003 verbonden als lerares aan de school en geeft les in de zesde klas. In 2005 is ze een jaar gestopt om op een andere school les te geven. De reden was een beter salaris, wat hier in Nicaragua wel vaker een reden lijkt te zijn om van baan te wisselen. Toch is ze in 2006 weer teruggekomen. De reden is niet erg duidelijk. Mogelijk heeft het te maken met het feit dat ze vanaf half 2006 als schoolhoofd aan de slag kon.

De carrière van Angela in het onderwijs startte in de jaren '80. In het begin van de jaren '80 was ze nog niet officieel lerares, maar gaf ze les op een soort zomerschool voor arme mensen. Deze constructie gold voor meer leraren als een soort opleiding. Vanaf 1985 is ze als officieel lerares op een basisschool begonnen. Ze heeft ondertussen zo'n 22 jaar ervaring. In het begin heeft ze ook in de weekeinden gewerkt, maar dat doet ze nu niet meer. Ook het werken in de weekeinden is iets wat meer leraren hier doen, vooral om een beetje aanvulling te hebben op het karige salaris van leraren.

Ik vraag haar vervolgens wat de reden is waarom ze lerares wilde worden. Ze reageert hier nogal emotioneel op. Ik besluit de vraag te laten voor wat hij is en bied mijn verontschuldiging aan. Helemaal aan het eind van het interview komen we nog even terug op deze vraag. Dan blijkt dat er met de vertaling iets is mis gegaan. De reden waarom ze zo emotioneel reageerde, had te maken met het feit dat haar ouders niet in staat waren de opleiding voor haar te betalen. Klaarblijkelijk is mijn vraag niet duidelijk geweest en had ze het idee dat ik wilde vragen naar de reden waarom ze relatief laat als lerares aan de slag is gegaan. Ze heeft zelf vanaf jongs af aan lerares willen worden. Ze had grote bewondering voor een leraar en speelde zelfs in het huis van deze leraar. Om toch in staat te zijn een opleiding tot lerares te volgen, heeft Angela na de basisschool gewerkt in een fabriek om haar studie te bekostigen. Hierdoor heeft ze natuurlijk wel wat vertraging opgelopen, maar uiteindelijk heeft ze toch de opleiding af kunnen ronden. Daar kan ik grote bewondering voor opbrengen.

Het dagelijks werk van het hoofd op school bestaat, naast de lessen die ze nog geeft, vooral uit het bijhouden van de administratie. Dat kost Angela veel tijd en valt haar zwaar. Daarnaast moet ze ook de prestaties van de leraren in de gaten houden en voelt ze zich ook verantwoordelijk voor wat er met de leerlingen gebeurt. Als klap op de vuurpijl neemt ze ook nog de supervisie op zich rondom het schoonmaken van het gebouw. Effectief komt het er op neer dat ze 's ochtends de eerste is die op school aankomt en vaak pas laat weg is. Ook voert ze overleg over het beleid met het bestuur en de lokale overheid (the board of education). Dit gaat vooral over het oplossen van problemen met lesgeven, salarissen etc. Als ik dit allemaal bekijk, vraag ik me af of het niet allemaal wat veel is. Misschien zou Angela wat taken kunnen overdragen, maar delegeren is niet haar sterkste kant. Dit zou natuurlijk ook kunnen komen door de cultuur, waarin je als verantwoordelijke vooral niet mag laten denken dat je zaken niet aankunt.

Ik vraag ook naar de functie van het bestuur. Angela lijkt niet meer kwijt te willen dan dat het bestuur de doelstellingen oplegt. De taken voor de leraren die hier uit ontstaan, worden door Angela doorgegeven. Ik heb het idee dat ze over dit onderwerp niet het achterste van haar tong laat zien, omdat ik in de afgelopen weken heb gemerkt dat er wrijving is tussen haar en de voorzitter van het bestuur.

Na afloop van een schooljaar komt ongeveer 80 procent van de kinderen het volgende jaar terug. Een deel van de kinderen is natuurlijk klaar met de basisschool, maar dan zou nog steeds meer dan 80 procent terug moeten komen. Angela geeft aan dat de oorzaken niet bekend zijn. Ik vermoed dat een groot deel van de afvallers te maken krijgen met geldproblemen. Daarnaast kent men geen onderwijsplicht, zoals in Nederland, dus het afdwingen van het schoolbezoek is niet mogelijk. Gelukkig zien de meeste ouders ook wel in dat een opleiding een voorwaarde is voor een betere kans voor hun kinderen. Daarom komen veel kinderen toch terug, zelfs als hun ouders daardoor andere zaken moeten laten of een extra baantje moeten nemen.

Als de kinderen van school afkomen [H2] moeten ze de te verwachten zaken als lezen, schrijven, rekenen en discipline hebben geleerd. Daarnaast vindt Angela het ook heel belangrijk dat ze anderen hebben leren respecten (values). Het is leuk te horen dat ze voor de school ook een maatschappelijke functie ziet.

Er blijkt geen maximum te zitten aan het aantal kinderen dat in een klas mag zitten. De enige begrenzing die telt is het aantal kinderen dat in een lokaal past. Zo zitten er in de vijfde klas nu ongeveer veertig kinderen. Die worden dan ook langs de wand neergezet. Dit levert natuurlijk een veel minder goede lessituatie op, waarin de leraar minder goed overzicht heeft over de leerlingen en ook minder zicht heeft op problemen bij individuele leerlingen. Deze situatie helpt natuurlijk ook niet om de lesaanpak te verbeteren.

Angela vindt de samenwerking tussen de docenten goed, maar zegt er niet bij waarom ze dit vindt. Over het project Dynamica zegt ze, dat de docenten ervan kunnen leren. Uiteraard zullen niet alle leraren er evenveel van opsteken. Ik vraag me wel af of Angela in staat echt een goede inschatting te maken van de winst die met het veranderen van de lesaanpak wordt gehaald.

Over Nederland zegt Angela dat het een klein maar rijk land is. De Nederlanders zijn erg georganiseerd maar geven soms geld uit aan rare dingen. Als ik haar vraag naar voorbeelden, kan ze die eigenlijk niet geven. Het zal wel gebaseerd zijn op de ervaringen die ze heeft met de studenten die ze in de loop van de jaren heeft gezien en de mensen van het bestuur uit Nederland. De contacten die ze heeft met Nederland lopen vooral via de ambassade en Bart, een Nederlandse man die werk op de Nederlandse ambassade in Managua.

Als het aan Angela ligt, wordt een deel van de tuin van de school opgegeven voor het uitbreiden van de speelruimte. Ook zou ze graag een kleine bibliotheek willen hebben. Met name de speelruimte kan ik me goed voorstellen. Zelfs nu ik het interview een paar keer terug luister om het uit te werken, merk ik weer hoeveel kinderen op de kleine binnenplaats spelen. Het is af en toe een orkaan van geluid dat ik weer hoor.

De ouders van de leerlingen bemoeien zich niet erg met de school. Ze geven over het algemeen niet veel om de cijfers van hun kinderen. Ook als er inzet gevraagd wordt, bijvoorbeeld bij het aanbrengen van verbeteringen aan de gebouwen, dan komen er weinig ouders. Ze lijken toch vooral druk bezig met hun eigen leven. Op zich is dat natuurlijk niet heel raar, omdat deze vaak arme mensen lange dagen moeten maken om genoeg geld te verdienen om hun kinderen überhaupt naar school te laten gaan.

Ik vraag haar ook nog of ze het goed vindt dat de school op termijn overgedragen wordt aan de overheid. Tot mijn verrassing verwacht ze dat er daardoor niet veel zal veranderen. Wel zegt ze dat ze verwacht dat daardoor de lonen zullen stijgen. Ik heb geen idee waar ze dat op baseert, maar het lijkt me heel sterk dat dit ook zal gebeuren.

Tot slot vraag ik haar nog wat ze leuk vindt aan haar werk. Dat vindt ze een lastige vraag om te beantwoorden. Als ik haar vertel dat ik het leuk vind om kinderen kennis bij te brengen en verder te helpen in het leven, beaamt ze mijn motivatie. Ze wil graag de kinderen een betere toekomst geven. En dan steelt ze mijn hart door te zeggen: 'Leraar zijn levert niet veel geld op, maar als het je roeping is, krijg je er veel voor terug.'

4.2 *Verslag van gelezen boeken*

4.2.1 *Opdracht*

Wat verwachten we?

1. Je schrijft na het lezen kort de gegevens van het boek en je beoordeling neer. We verwachten geen lange boekbesprekingen. Je kunt eventueel informatie geven over de auteur, als die informatie voor het interpreteren van de inhoud van het boek relevant is.
2. Zijn de situaties die de auteur beschrijft levensecht- wat herkende je tijdens je verblijf in het buitenland, wat niet? Noteer voorbeelden waar dat wel of niet het geval is.
3. Zijn de beschreven hoofdpersonen en hun reacties levensecht? Noteer voorbeelden waar dat wel of niet het geval is. Onderbouw je mening met voorbeelden uit je buitenlandstage.
4. Had je het moeilijk om het boek in één keer uit te lezen? Als je het achter elkaar uitlas, wat dreef je dan daartoe?
5. Noteer de passage die je het sterkst trof, die je het mooiste of meest ontroerend vond.
6. Noteer (eventueel) de passage die je beschouwt als de slechtste, de overbodigste, de onwaarschijnlijkste... (Motiveer natuurlijk telkens waarom je zo denkt.)

4.2.2 *Dochter van de vulkaan, Gioconda Belli*

Titel: Dochter van de vulkaan
Oorspronkelijke titel: *Sofía de los presagios*
Schrijver: Gioconda Belli
Uitgever: De Geus, Breda
Eerste druk: 1990
Eerste druk vertaling: 1993
ISBN: 90 417 0452 3
Aantal bladzijden: 364

Korte beschrijving

Dochter van de vulkaan gaat over het meisje Sofía. Zij wordt op jonge leeftijd door haar zigeunermoeder achtergelaten in het dorp Diriá. Ze wordt opgevangen door Eulalia, die besluit haar samen met de rijke vrijgezel don Ramón op te voeden. Sofía wordt erg verwend door haar adoptieve ouders, maar is en blijft een dwarse jongedame. Ze trouwt redelijk jong met René, ondanks het feit dat ze niet echt van hem houdt. Ze besluit bewust geen kinderen van hem te willen en gebruikt de pil zonder dat hij het weet. Ondertussen raakt Sofía bevriend met een tovenaars en twee tovenaressen uit het dorp. De onrust in Sofía schrijven de tovenaars toe aan een probleem van haar echte moeder.

Als Eulalia en don Ramón zijn overleden en Sofía de landerijen van Ramón erft, besluit zij van René te scheiden. Ze wordt bijgestaan Fausto, een homoseksuele neef van Ramón. Het dorp blijft vrezen dat Sofía een duivelin is en op een dag de antichrist zal baren. Deze vrees wordt gevoed door diverse voorvallen, waaronder het feit dat Sofía op haar trouwdag eerst

besluit vlak voordat ze bij de kerk aankomt, weg te draven en na een tijdje volledig smerig de kerk binnenstapt. Ook het feit dat zij op de dag dat René met haar vroegere vriendin Gertrudis trouwt op de bruiloft verschijnt, hen vervloekt en er op het zelfde moment een aardbeving plaatsvindt, draagt hier aan bij.

In verschillende handelingen door de tovenaars ontdekt Sofía steeds meer van haar verleden en de reden dat zij zo onrustig en vaak kwaad is. Wel wordt in deze sessies duidelijk dat er een kans is dat Sofía aan haar noodlot kan ontsnappen.

Op een gegeven moment besluit Sofía dat ze een kind wil. Ze verleidt haar advocaat Jerónimo. Na enige maanden van verleiding en vele seksuele ontmoeting is ze zwanger, waarna ze de getrouwde Jerónimo dumpt. Ze bevalt van een dochter die ze Flavia noemt. Het dorp, dat bang was dat ze echt zwanger was van de duivel is blij dat ze een dochter heeft gekregen en begint langzaam aan weer een beetje normaal te doen tegen Sofía. Toch blijft ze onrustig. Ook wil ze haar dochter geen moment uit het oog verliezen, omdat ze bang is dat ze het kind kwijtraakt en het meisje vervolgens met de zelfde last wordt opgezadeld als zij zelf. Toch besluit ze langzaam maar zeker het kind meer van de wereld te laten zien. Op een dag gaan ze met zijn tweeën naar een amusementspark in Managua. Daar raakt Sofía Flavia kwijt als ze Jerónimo ziet lopen en hem wil confronteren met zijn dochter. Geheel in paniek is ze bang dat haar grootste angst alsnog waar wordt. Dan wordt Flavia teruggebracht door een man die Esteban blijkt te zijn, een man met wie ze veelvuldig telefonisch contact heeft gehad toen ze nog met René was getrouwd. Ze heeft altijd over hem gefantaseerd en nu brengt hij haar dochter terug. Daarmee vindt Sofía de rust die ze nodig had en tegelijkertijd mogelijk ook haar gedroomde geliefde.

Beoordeling

Ik vond het boek erg saai en langdradig. Met name het feit dat het verhaal verteld wordt door een auctoriale verteller, waarbij ook nog eens de standpunten van veel verschillende karakters over Sofía kort achter elkaar worden weergegeven, maakt elke ruimte voor eigen interpretatie onmogelijk. Daarnaast is het verhaal zelf niet interessant. Geen enkel karakter spreekt me echt aan.

Herkenning

Er waren een paar facetten uit het boek die ik herkende van mijn bezoek aan Nicaragua:

- De angst voor aardbevingen. In Managua zijn de sporen van de grote aardbeving in 1972 nog steeds zichtbaar. Daarnaast wordt er ook nog steeds rekening gehouden met de mogelijkheid van nieuwe aardbevingen.
- De redelijk sterke aanwezige religiositeit, zonder dat het heel erg het leven van alle dag bepaalt. In het gastgezin zijn we drie keer naar de kerk geweest en hebben we een keer een bezoek van een kerkenraadslid meegemaakt. Toch liet het gastgezin zich in het dagelijks leven niet altijd leiden door wat de Bijbel zegt.
- De afkeer tegen homo's, met name buiten de stad. Homoseksualiteit is nog een groot taboe in Nicaragua, maar toch worden homo's in Managua tot op zekere hoogte gedoogd.
- De centrale plaats die de natuur, en met name de vulkanen, kraters en grote meren innemen in het land.

Wat ik minder herkende, was de bijgelovigheid die klaarblijkelijk op het platteland heerst. Hier heb ik tijdens de stage niets van gemerkt.

Hoofdpersonen

Ik vond de hoofd- en bijpersonen nogal eendimensionaal. Ook vertonen ze weinig ontwikkeling, zelfs Sofía niet. Dit heeft niet eens echt te maken met het feit dat de roman speelt in Nicaragua, maar ligt aan de manier waarop de roman is geschreven. Ik kan dan ook geen voorbeelden vanuit de stage aanhalen om dit te onderbouwen.

Boeiend

Het boek was absoluut niet boeiend en ik heb zelfs een paar keer op het punt gestaan helemaal te stoppen en een ander boek te kiezen. Ik heb het toch uitgelezen, maar dit heeft de nodige moeite gekost. Al met al heb ik er ruim drie weken over gedaan om het boek uit te lezen.

Passage die me het sterkst trof

Als ik dan toch moet kiezen denk ik dat het de passage is, waarin Gertrudis besluit toch weer contact met Sofía te zoeken (pag. 317):

De doopplechtigheid is afgelopen. Gertrudis moet nu snel beslissen voordat Sofía en de anderen naar buiten gaan waar de jeep staat te wachten om hen naar de haciënda terug te brengen. Zij staat op, strijkt de plooiën van haar jurk glad en loopt op Sofía af die haar ziet aankomen en haar toelacht, waarmee zij de uitvoering van haar besluit vergemakkelijkt.

‘Gefeliciteerd, Sofía,’ zegt zij. ‘Het is bijna niet te geloven dat je al moeder bent, het lijkt nog maar zo kort geleden dat we nog met onze poppen speelden.’

‘Nou, bij jou duurt het ook niet lang meer,’ antwoordt zij.

‘Laat me je kind eens zien.’

Zonder te aarzelen geeft Sofía haar het meisje in haar armen.

‘Ze is heel mooi. Ze lijkt op jou.’

‘Ik ben blij dat je naar me toe bent gekomen, Gertrudis. Nu we wat ouder zijn geworden kunnen we misschien weer vriendinnen zijn,’ zegt Sofía tegen haar.

Gertrudis gaat met het groepje mee naar buiten, dat zwijgend heeft toegekeken bij de verzoening van de vriendinnen. Pater Pío voelt de aanwezigheid van de Heilige Geest in zijn kerkje en uit zijn hart welt een woordloos gebed waarin hij de Heer vraagt dat er eendracht in Diriá zal komen en dat er geen jammerlijke gebeurtenissen meer zullen plaatsvinden die zijn kudde zullen verdelen.

Gertrudis loopt met de baby in haar armen met Sofía mee tot de jeep, geeft het kind dan aan de moeder en geeft haar een zoen op haar wang.

‘Wanneer kom je me eens opzoeken?’ vraagt Sofía.

‘Ik kom gauw bij je langs,’ antwoord Gertrudis.

De enige aanwijsbare reden dat ik deze passage heb gekozen, is dat hieruit nog eens blijkt dat Gertrudis eigenlijk de wijste van het hele dorp is. Uit alles in het boek blijkt, dat zij ondanks alle negatieve ervaringen die ze kan aanvoeren ten aanzien van Sofía, toch achter haar voormalige vriendin blijft staan en haar blijft verdedigen. Het is daarom ook niet meer dan

billijk dat de schrijfster Gertrudis de eer gunt dat zij de stap zet om de twee vriendinnen weer een beetje dichter bij elkaar te brengen.

Meest overbodige passage

Zoals al duidelijk is geworden vind ik het boek niet interessant. Het is daarom ook heel lastig de meest overbodige passage te kiezen. De enige passage die ik echt heb overgeslagen, is de voorbereiding van de rite die de drie tovenaars uitvoeren om te ontdekken hoe Sofía haar noodlot kan ontlopen en rust kan vinden. Dit is eigenlijk het gehele hoofdstuk 32. De tovenarij, tarotraadplegingen en het gebruik van kruiden om hallucinaties op te wekken staan zo ver van mij af, dat ik daar echt niets mee heb en er eigenlijk ook niet over wil lezen.

4.2.3 *Ben je bang voor bloed?, Sergio Ramírez*

Titel: Ben je bang voor bloed?
Oorspronkelijke titel: *¿Te dió miedo la sangre?*
Schrijver: Sergio Ramírez
Uitgever: Standaard Uitgeverij, Antwerpen
Eerste druk: 1978
Eerste druk vertaling: 1982
ISBN: 90 293 9750 0
Aantal bladzijden: 270

Korte beschrijving

In *Ben je bang voor bloed* beschrijft Ramírez zes door elkaar lopende verhalen. De verhalen spelen vanaf het begin van de jaren dertig, toen generaal Sandino de strijd begon tegen het conservatieve regime en de Amerikaanse aanwezigheid in Nicaragua. Het geheel eindigt in 1959, het jaar dat er een mislukte opstand plaats vond tegen één van de kinderen van Anastacia Somoza Garcia. Somoza had als leider van de door de Amerikanen opgerichte Guardia Nacional zijn politieke opposenten uitgeschakeld en onder andere Sandino laten executeren. Op die manier kreeg hij de macht, die hij in de jaren '50 overdroeg aan zijn zoons. Somoza wordt in het verhaal El Hombre genoemd.

Het belangrijkste verhaal gaat over twee Nicaraguaanse vrijheidsstrijders, de Turco en Jilguero. Als ze zich in een guerrillakamp in Honduras voorbereiden voor een gewapende inval in Nicaragua, vertellen zij aan hun kameraden hoe ze in ballingschap in Guatemala samen met de Indio Larios een Nicaraguaanse kolonel (Catalino López) ontvoeren.

De andere verhalen die daar (letterlijk) dwars door heen worden verteld zijn:

- De Turco: hij is de zoon van een reizende koopman die eerst officier is in het leger van El Hombre, maar later een van zijn grootste tegenstanders wordt.
- De grootvader van Jilguero: een presidentskandidaat die door frauduleuze handelingen wordt verslagen door El Hombre.
- Indio Larios: die ook eerst als officier in het leger van El Hombre werkte, maar later een soort geestelijk vader van de vrijheidsstrijders wordt.
- Kolonel Catalino López: een laffe, opportunistische militair die zeer rijk en machtig wordt onder El Hombre.
- Raúl en Pastorita: leden van het muziekgezelschap 'Los Caballeros', die de dictatuur en de opstand in 1959 van dichtbij meemaken. In hun verhaal komen verhalen over de andere karakters terug.

Beoordeling

Ramírez heeft zelf de periode die hij beschrijft niet als volwassene meegemaakt, omdat hij in 1942 geboren is. In de jaren zeventig voerde hij de "grupo de los Doce", de groep van twaalf aan, een groep van intellectuelen, ondernemers en priesters die het Sandinistisch Nationaal Bevrijdingsfront (FSLN) steunden in hun strijd tegen de Nicaraguaanse dictator Somoza (een zoon van de oude dictator). Nadat Somoza door de Sandinisten is afgezet, maakt hij deel uit

van de tijdelijke regering. Ramírez heeft dus een grote affiniteit met de geschiedenis van het Sandinistische verzet.

Het boek is zeer lastig van opzet. De losse verhalen zijn moeilijk te onderscheiden en worden zeer gefragmenteerd en door elkaar heen verteld. De enige aanwijzing die je hebt, is dat ieder nieuw deel start in een door een ster afgebakend deel. Daarnaast denk ik dat het boek heel veel kennis van de situatie rond het eerste Sandinistische verzet vergt. Dit is bijvoorbeeld merkbaar in de angstige manier waarop Raúl en Pastorita zich gedragen. Ik merkte dat ik het daardoor soms lastig vond het gedrag van de karakters goed te kunnen volgen.

Toch vond ik het boek wel boeiend. Ramírez gebruikt zeer beeldende taal en weet de armoedige omgeving en ontberingen van de tijd goed te beschrijven.

Herkenning

Omdat de roman zich een eind in het verleden afspeelt, kan ik niet beoordelen of de situatie levensecht is. Ik heb wel het idee dat de geschiedenis van het eerste Sandinistische verzet en de dictatuur van Somoza een groot stempel op Nicaragua hebben gedrukt, maar tijdens mijn stage heb ik vooral de gevolgen van de meer recente geschiedenis gevoeld.

Hoofdpersonen

Zoals ik al heb gezegd, is het lastig te beoordelen of de personages levensecht reageren. Dat heeft te maken met het feit dat de verhalen vijftig tot tachtig jaar in de tijd terug gaan. De manier waarop mensen in die tijd reageerden, is mijns inziens niet vergelijkbaar meer met de manier waarop mensen in Nicaragua nu reageren.

Als ik me probeer voor te stellen wat het is om in een dictatuur te leven in een land waar ook nog eens een guerrillabeweging actief is, dan denk ik dat de hoofdpersonen behoorlijk levensecht reageren. Een mooi voorbeeld vind ik een stuk uit het verhaal van Raúl en Pastorita (pag. 56):

Raúl begint zachter te praten en gebaart dat ze hun koppen dichter bij elkaar moeten steken. De Indio Larios was vanuit Guatemala clandestien de grens overgekomen en had in steeds wisselende vermommingen in Managua rondgezworven om de samenzwering voor te bereiden, nu eens in bedelaarsvodden, dan weer verkleed als een elegant vrouwspersoon. In een lange satijnen jurk met sleep en behangen met juwelen maakte hij tijdens een officieel feest zelfs een praatje met El Hombre, zijn gezicht verbergend achter een waaier. Niet te geloven, geen mens die hem herkende, en dat terwijl de Indio Larios toch de meest gezochte man van heel Nicaragua is. Vroeger was hij de boezemvriend van jouw kolonel, Chepito. Op bevel van El Hombre waren ze beiden aanvoerders van het complot tegen Sandino, behalve dan dat de Indio Larios er later spijt van kreeg vrijmetselaarsbloed – zoals het zijne – te hebben vergoten, en om zijn handen is onschuld te wassen is hij toen overgelopen. Wist je, Pastorita, dat hij een pact getekend heeft met allerlei geesten? Ze wilden hem namelijk op een nette manier vermoorden door hem los te laten en hem zogenaamd op de vlucht neer te schieten, maar hij slaagde erin te ontsnappen. Op iemand als hij ketsen de kogels af! En nu hopen ze hem zeker met een paar van die papiertjes te pakken te krijgen!

Pastorita trekt weifelend zijn hoofd terug. Geloof je nou echt dat hij onzichtbaar de gevangenis binnenkomt om met de politieke gevangenen samen te zweren? Of dat andere verhaal, dat hij 's nachts als een spook over de Campo de Marte rondwaart, of dat het hem lukte, ondanks alle lijfwachten toch heel dicht bij El Hombre te komen? Nee, dat zou toch veel te gewaagd zijn? Nou, maar als de kogels hem toch niet raken, waar zal hij dan in godsnaam bang voor zijn? werpt Raúl daar weer met luide stem tegenin. Maar Chepito trekt zich weinig aan van wat de anderen zeggen en smeekt Pastorita verder te vertellen, want hij wil meer over Jilguero horen.

Aan de ene kant worden de guerrilla's op een voetstuk geplaatst, maar ondertussen klinkt ook de realiteitszin door.

Boeiend

Zoals ik al zei, was het boek wel boeiend. Toch zorgde de opbouw ervoor dat ik het boek niet snel en eenvoudig kon uitlezen. Ik merkte dat ik probeerde het boek per hoofdstuk te lezen, maar dat was al lastig. Daarom heb ik de tien hoofdstukken doorgewerkt door iedere keer een paar verhalen te lezen, die herkenbaar zijn aan de ster waarmee een deel wordt afgebakend. Al met al heb ik er ruim twee weken over gedaan om het boek uit te lezen.

Passage die me het sterkst trof

Op pagina 230 wordt Raúl veroordeeld voor zijn betrokkenheid bij het verzet:

*De rechter zegt dat, indien hij niets meer aan zijn verklaring heeft toe te voegen, men overgaat tot het sluiten van de akte. Raúl schudt van nee, hij heeft er geen woord meer aan toe te voegen. Hij zegt niet dat Jilguero en Taleno, voordat ze met z'n tweeën verder gingen, geprobeerd hadden hem over te halen om met hen mee te gaan; het ergste hadden ze toch immers al gehad? En wie garandeerde hem trouwens dat ze hem niet zouden neerschieten op het moment dat hij zich overgaf? De laatste woorden van Jilguero waren: 'Even eigenwijs als altijd, die Raúl.' Toen waren ze verder gelopen. Hij keek hen na en zag, hoe ze zich een weg baanden door de hoge stoppels van een rietveld en een terrein vol kalebasstruiken. Toen ze al bijna uit het oog waren verdwenen, zag hij hoe de haveloze en met modder besmeurde Taleno z'n handen aan zijn mond zette en hem toeschreeuwde: Als je een vlucht reigers geschrokken ziet opvliegen dan zijn we al bij de grensrivier!
Raúl wordt tussen zijn twee bewakers in weggeleid. De provoost zet met een vastberaden gebaar zijn kepie op en loopt strijdlustig voor hen uit tussen de rijen lege, metalen stoeltjes door en achter de tafel buigt de rechter zijn hoofd over de stapel papieren.*

Wat me zo trof, was dat hij zichzelf niet probeert vrij te pleiten door de laatste actie van Jilguero en Taleno te vertellen. Daardoor werd Raúl een nog sympathieker en grootser karakter.

Meest overbodige passage

Ik kan eigenlijk geen echt overbodige passages aanwijzen. Waar ik eigenlijk nog het minste raad mee wist, waren de losse tekstfragmenten in het boek. Zo is er als motto een Nicaraguaans kinderspelletje gebruikt:

'Heeft je moeder een varken geslacht?

Ben je bang voor bloed?'

Ik denk dat de tweede zin slaat op de angst die je moet overwinnen als je gewapend verzet pleegt, maar het kinderspelletje ontgaat me.

Deel I van het verhaal begint met een fragment uit *De vogels* van Aristofanes:

De leeuwerik was er eerder dan de mensen en zelfs eerder dan de aarde. Zijn vader stierf aan een ziekte toen de aarde nog niet bestond. Vijf dagen bleef hij onbegraven, totdat de leeuwerik, die door de nood gedwongen vindingrijk was geworden, zijn vader in zijn hoofd begroef.

Ik kan dit intro niet plaatsen in relatie met het daaropvolgende deel.

Deel II start met *The voice of the ancient bard* van William Blake:

How many have fallen there!

They stumble all night over bones of the dead

And feel they know what but care,

and wish to lead others, when they should be led.

Dit kondigt een meer gewelddadige episode aan, wat wel klopt. Dus dit fragment begrijp ik nog wel.

De epiloog begint met een zeventiende-eeuws Nicaraguaans versje:

'... we zijn al op de plek beland!

we hebben al moed verzameld!'

Dit lijkt wel een afsluiting aan te kondigen, dus dat past wel bij een epiloog. Maar ik vermoed dat er nog een diepere betekenis is, die in de vertaling verloren gaat.

4.2.4 *De lange mars door de bergen, Omar Cabezas*

Titel: De lange mars door de bergen
Oorspronkelijke titel: *La montaña es algo más que una inmensa etapa verde*
Schrijver: Omar Cabezas
Uitgever: Standaard Uitgeverij, Antwerpen
Eerste druk: 1982
Eerste druk vertaling: 1983
ISBN: 90 293 9862 0
Aantal bladzijden: 235

Korte beschrijving

In *De lange mars door de bergen* beschrijft Cabezas zijn betrokkenheid in het begin van de jaren '70 bij het Sandinistische verzet tegen Somoza. Het is niet echt een roman, maar meer een beschrijving van de periode en zijn belevenissen en gevoelens.

Hij start met zijn studententijd in León en de oprichting van het Revolutionair Studenten Front (FER). Hij valt op bij de Sandinisten en gaat met een aantal mannen de bergen in, waar hij wordt getraind als guerrilla. Ondertussen is zijn vriendin bevallen van een dochter, maar hij ziet haar de gehele beschreven periode niet. In de bergen hebben de Sandinisten diverse aanvaringen met de Garde van Somoza, waarbij een aantal van de kameraden van Cabezas sneuvelen. Vanwege zijn ervaring moet Cabezas vervolgens weer vanuit de bergen naar de meer bewoonde wereld om mensen te winnen voor het verzet. Het is de bedoeling dat vanuit León een keten van vertrouwde adressen wordt aangelegd, zodat er een keten ontstaat tussen de stad en het verzet in de bergen. In het begin is het zeer lastig om mensen te winnen voor de zaak. De mensen zijn bang voor represaillemaatregelen door de Garde. Toch wint Cabezas het vertrouwen door een beroep te doen op een originele Sandinist. Deze tachtigjarige Don Leandro heeft nog gevochten met Sandino zelf. Leandro is bijna blind, maar geeft uiteindelijk toestemming aan zijn zoons om mee te strijden tegen Somoza. Dat lijkt het startsein voor een goede afronding van de opdracht van Cabezas. Of dit ook daadwerkelijk lukt, is niet duidelijk, omdat het boek eindigt met het gesprek dat Cabezas en Leandro hebben.

Beoordeling

Zoals reeds gezegd is het boek geen echte roman met een afgerond verhaal. Cabezas heeft zijn verhaal letterlijk verteld in achttien uur. Daarna heeft hij nog een redactieslag gedaan en het boek uitgegeven. Het bevat dus geen afgerond verhaal, maar een indruk van zijn ervaringen en zijn tijd in het Sandinistisch verzet.

Toch is het geen vervelende roman om te lezen. Ondanks Cabezas' duidelijke mening tegen de dictatuur van Somoza idealiseert hij het leven bij het Sandinistische Front niet. Toch merk je wel dat hij geen schrijver is. Zo zijn de beschrijving van indrukken en landschappen nogal warrig en vaak veel te lang.

Uiteindelijk kreeg ik een beetje hetzelfde gevoel als toen ik *Max Havelaar* van Multatuli las, zonder te willen suggereren dat dit boek ook maar in de buurt van *Max Havelaar* komt. Maar de opbouw met een aantal 'avonturen' die uiteindelijk leiden tot een diepzinnig slot, komen

wel enigszins overeen. In het slot van *De lange mars door de bergen* legt Cabezas uit dat de ontmoeting met Leandro hem na al die tijd bij het verzet (dan al ongeveer 5 jaar) eindelijk doet beseffen wat het is om je echt een Sandinist te noemen.

Al met al vond ik het geen slechte roman, hoewel het meer een uitwerking van het door Cabezas vertelde verhaal is dan een roman.

Herkenning

Behalve de beschrijving van de tropische wouden en de bergen, die ik zelf met name heb kunnen aanschouwen in het nationaal park Masaya, zijn er eigenlijk weinig zaken die ik herken. De roman begint nog wel in de stad, maar het beschrijft de situatie in het begin van de jaren '70. Dat beeld staat behoorlijk ver af van wat ik heb gezien.

Hoofdpersonen

Door de vertellende stijl en het waargebeurde verhaal zijn de hoofdpersonen heel geloofwaardig en komen levensecht over. Daarbij is met name de karakterontwikkeling van Cabezas zelf opvallend. Hij ontwikkelt zich van onervaren student tot doorgewinterd guerrilla, zonder daarbij de verwondering die hij van nature lijkt te bezitten en de gevolgen van eigen handelen uit het oog te verliezen.

Een mooi voorbeeld van de onervaren student is gelijk in het eerste hoofdstuk (pag. 13) te vinden:

Mijn eerste botsing met de Garde was later toen ik op de universiteit zat, maar in die tijd kwam ik nooit direct met hen in aanraking, ik zou zijn doodgegaan alleen al van de schrik. Mijn vader was groter dan ik en ik wist dat de Garde sterker was dan mijn vader. Maar dat is niet de reden dat ik bij het Front ben gegaan. Er waren verschillende dingen die mij motiveerden om bij het Front te gaan: ten eerste, mijn vaders familie behoorde tot de oppositie, hij was actief in de Conservatieve Partij.

Uit alles spreekt ontzag voor zijn vader en voor de Garde, zonder dat hiervoor eigen argumenten worden aangedragen.

In de laatste alinea van de roman (pag. 218), spreekt Cabezas als ervaren guerrilla met Don Leandro en wordt de vaderanalogie weer teruggehaald:

En ik weet niet hoe het kwam dat ik daar, toen Don Leandro op die manier tegen mij begon te praten, toen hij mij zijn zoons gaf en over Sandino praatte en over de sandinistische strijd, plotseling Don Leandro als een vader zag, en ik besepte dat hij in werkelijkheid de vader was, en Don Bacho, Don Leandro de vaders van het vaderland zijn, en nooit heb ik mij meer zoon van het sandinisme, meer zoon van Nicaragua gevoeld dan op dat moment. Ik was een jonge student die Sandino via de boeken had leren kennen, die door de bestudering van het sandinisme bij Sandino was gekomen, maar ik was nog steeds niet bij de wortel, bij het echte vaderschap van onze hele geschiedenis gekomen. En wanneer ik dan deze man ontmoet die dat allemaal tegen mij zegt, dan voel ik dat ik zoon van de geschiedenis ben, ik begrijp mijn eigen

verleden, ik vind mijn plaats, ik heb een vaderland, ik beseft mijn historische eenheid met wat Don Leandro tegen mij zei.

Hier wil Cabezas volgens mij aangeven dat hij op dat moment echt begrijpt waarvoor hij strijdt en wat het inhoudt om in de sandinistische traditie te staan.

Boeiend

Op zich is her verhaal boeiend, omdat het inzicht geeft in de manier waarop Nicaragua ontstegen is aan de dictatuur van Somoza. Wat minder boeit, is de zinsbouw. Zinnen met meer dan vijf komma's zijn eerder regel dan uitzondering. Toch heeft me dat niet belet het boek in gestaag tempo in acht dagen uit te lezen.

Eén aspect van de roman wil ik toch niet onvermeld laten. Ik heb altijd een positief beeld gehad van het sandinistisch verzet. In deze roman wordt duidelijk dat het verzet is opgeleid door het Vietnamese verzet, de Cubanen en de PLO. Met name de link met die laatste organisatie maakt pijnlijk duidelijk hoe dun de lijn tussen goed en kwaad of positief en negatief is. Ook dit soort aspecten, die Cabezas gewoon als feiten brengt en verder niet verdedigt, maken de roman boeiend.

Passage die me het sterkst trof

Op pagina 124 beschrijft Cabezas wat hij voelde toen hij hoorde dat Tello, de guerrilla die hem en zijn maten heeft opgeleid, dood was geschoten:

Ik zal je vertellen wat ik voelde toen ik het bericht hoorde dat Tello dood was. Ik was bang toen Tello stierf. Ik was bang, omdat hij in veel opzichten mijn voorbeeld was geweest, hij had mij geleerd te vallen, hij had mij de liggende posities geleerd, hij had mij geleerd wat ik moest doen wanneer de Garde zou komen, wat ik moest doen wanneer de Garde zou naderen. Tello had mij geleerd wat ik het gevecht moest doen, wat ik bij een terugtocht moest doen, hoe ik de mannen moest aanvoeren in het gevecht tegen de Garde ... En dan, opeens, is Tello de man die sneuvelt, de man die mij alles had geleerd ... Er waren ogenblikken dat ik dacht dat alles wat hij mij had geleerd niets waard was, want als hij het niet heeft toegepast, als hij het niet heeft gebruikt, dan is deze hele rotzooi pure theorie, dan heeft het allemaal niets te betekenen, wat voor guerrilla is die, dat de beste van allemaal, de man die het jou heeft geleerd, het eerst sneuvelt. Toen Tello viel, voelde ik mij al heel wat mans, wat sterker, een beetje bekwaamer, beter dan de student, dan de politieke activist, dan de studentenleider op de universiteit, beter dan al die dingen, een echte guerrillero die vrachten sjouwde, die door de bergen trok, die het geweer beheerste, en dan, opeens, sneuvelt Tello, waarvoor heeft hij ons verdomme dan geleerd wat hij ons heft geleerd? Wat hebben we aan zijn lessen als ze hem het allereerst doodschieten, ze schieten niet een van ons dood, die samen met hem zijn opgeleid, want dan hadden we kunnen zeggen: hij heeft niet goed in zich opgenomen wat Tello hem heeft geleerd. Nee, het is Tello die doodgaat, Tello gaat het eerst, en dan voel je je ontzettend zwak, alsof de Garde onoverwinnelijk is en alsof die guerrilla van ons alleen maar de karikatuur van een guerrilla is, alsof het er een nabootsing van is, alsof het alleen maar goede

bedoelingen zijn, alsof het aanstellerige dromen zijn, aanstellerige guerrilla's ... Dat is het gevoel dat je op dat moment hebt.

Ik vond deze passage zo sterk, omdat het de duidelijke omkering van opleiding tot guerrilla naar daadwerkelijke strijd markeert en om de vertwijfeling die uit de geschiktheid van de opleiding voor de strijd die eruit spreekt. Als ik bijgelovig zou zijn, zou ik denken dat Cabezas bewust hoofdstuk dertien heeft gebruikt om deze omkering te beschrijven. Aangezien bijgeloof in Nicaragua toch nog een behoorlijke rol speelt, zou dit ook maar zo eens een bewuste keuze kunnen zijn.

Meest overbodige passage

Cabezas is duidelijk geen schrijver. De manier waarop hij intense situaties en omstandigheden probeert te omschrijven zijn daarom lang niet altijd geslaagd. Een goed voorbeeld is het begin van hoofdstuk 2 (pag. 19):

In de paasweek is mijn stad een spookstad, een stad met middeleeuwse trekken. De dagen van de paasweek in León zijn heet, ontzettend heet, heet de straatstenen, heet het stof, heet de zittingen van de auto's, heet de banken in het park, zelfs het drinkwater is heet. Alles in die stad is heet in de paasweek. Tot je haren toe zijn heet, je ideeën zijn heet ... je moet goed begrijpen dat León in de paasweek heet is. Ga maar na, het is zo heet dat er bijna geen auto's in de straat rijden. In het centrum zie je geen mens, want iedereen gaat naar zee, ik bedoel de bourgeoisie die in het centrum woont dat geplaveid is, waar rijke lui wonen, in de binnenstad. Het is zo heet dat je de honden naast het trottoir ziet lopen waar nu net de mensen lopen, omdat daar een beetje schaduw is die ook heet is. Je ziet ook een heleboel honden die hard doorlopen, ze rennen bijna over de weg met glazige ogen en met het schuim op de bek ...honden die dol zijn, die op de weg lopen omdat de mensen ze weggagen wanneer ze op de stoep lopen. Die honden rennen maar door, ze galopperen maar door, ze kijken niet op of om, ik denk dat als ze opzij kijken dat het dan nog heter is, God mag weten waar ze heengaan, die dolle honden, als ze de stad doorgerend zijn. Zo heet is het in León.

Dit soort doorzeurende alinea's zijn behoorlijk overbodig. Omdat ze op verschillende plaatsen voorkomen, wordt het op den duur wel vervelend. Ik heb dus ook wel eens zo'n alinea tot halverwege gelezen en vervolgens de rest overgeslagen. Dit deed geen enkele afbreuk aan het verhaal.

Weekboek

Richtlijnen weekboek

- Week 0: de week voor je vertrekt
Wat zijn je verwachtingen? Wat verwacht je van de opleiding, van de stad, van de medestudenten, van je huisvesting, van je leerproces enzovoorts.
- Week 1
Hoe is deze verlopen? Wat viel je vooral op? Wat viel mee en tegen? Welke verschillen met Nederland stelde je vast?
- Week 2
Welke stage-ervaringen heb je opgedaan? Zijn die reden je stageplan bij te stellen? Wat heb je al ontworpen? Wat ga je nog ontwerpen? Wat verwacht/ hoop je te kunnen leren?
- Week 3
Welke contacten heb je al gelegd? Hoe is het leven in .....? Wat is je in je woonplaats opgevallen?
- Week 4
Geef een korte evaluatie van je verblijf. Wat is geslaagd? Wat nog niet en hoe ga je dit veranderen? Heb je het gevoel dat je nu meer van je gastland weet? Zo ja: beschrijf dit. Zo nee: waarom niet en wat ga je eraan doen?
- Week 5
Maak een vergelijking tussen het Nederlands en het buitenlands onderwijssysteem. Geef je eigen visie en voorkeuren.
- Week 6
Heb je al een excursie in de omgeving ondernomen? Beschrijf deze dan. Zo niet: waarom niet en wat ga je eraan doen?
Wat heb je van de taal van je gastland geleerd? Hoe komt het, denk je, dat je juist dat geleerd hebt?
- Week 7
Het wordt tijd om conclusies te trekken. Welke doelstelling van je voorgenomen plan heb je kunnen realiseren, welke niet en waarom niet. Welke effecten van je voorgenomen plan heb je kunnen realiseren, welke niet en waarom niet. Welke effecten heeft je verblijf gehad op je vorming tot leraar; probeer je visie met voorbeelden concreet te maken.

4.2.5 Week 0

Voorafgaand aan het vertrek naar Nicaragua was er nogal wat hectiek. Omdat pas laat duidelijk werd dat er een tweede student was die ook naar Nicaragua wilde, moest er nog laat veel geregeld worden. Ik heb op de dag voor vertrek nog een aantal inkopen moeten doen. Ook moest ik de laatste dossiers voor mijn propedeuse nog inleveren, omdat ik anders helemaal niet naar Nicaragua mocht afreizen. Al met al was het zo druk, dat ik eigenlijk weinig echte verwachtingen van de stage had.

Om maar te beginnen met mijn medestudent: ik had Wouter natuurlijk al een aantal keren gesproken en gezien, dus het was me vooraf duidelijk dat we prima samen zouden kunnen werken. Hij is over het algemeen wat flegmatieker dan ik ben, waardoor we elkaar volgens mij prima zullen aanvullen. Dat was ook nodig, omdat we vanwege de korte aanlooptijd pas in Nicaragua echt een goed plan zouden kunnen opstellen. Het was dus wat betreft het

leerproces en de te verwerven competenties vooral spannend wat ik zou kunnen bereiken en hoe ik dat zou gaan doen.

Vooraf was me door onze voorgangers verteld dat de lessen op het Colégio Maaswaal vaak chaotisch zijn, met veel kinderen in de klas die allemaal evenveel aandacht moeten krijgen in de ogen van de docenten. Daar had ik me dus op ingesteld. Ik hoopte wel signalen terug te vinden van de aandachtspunten ten aanzien van activerende didactiek die door onze voorgangers waren voorgesteld, hoewel me ook verteld was dat ik niet verbaasd moest zijn als daar weinig tot niets mee gebeurd was.

Van de stad had ik vooraf het beeld van een grote chaos met veel criminaliteit. Over de huisvesting maakte ik me minder zorgen. Ik had al begrepen dat de familie Urbina het huis netjes voor elkaar had en dat de slaapgelegenheid en het eten prima in orde zouden zijn.

4.2.6 Week 1

De eerste week is voor mijn gevoel verbazend gladjes verlopen. Ik heb weinig last gehad van de lange reis, de temperatuur is hoog, maar wel dragelijk en ook mijn darmen hebben zich, op één probleem na, prima aangepast. Ook blijkt ik erg weinig moeite te hebben met het douchen met koud water, het vroege opstaan en het feit dat ik het Spaans niet echt machtig ben.

Eigenlijk is het enige ~~dat~~ wat me wat is tegengevallen de mate waarin de aanbevelingen ten aanzien van de activerende didactiek is-zijn blijven hangen bij een aantal van de docenten. Dat moeten we in week 2 verder observeren, uitwerken en weer bij de betreffende docenten tussen de oren krijgen. Ook hebben we ervaren dat de lessen van 45 minuten geen duidelijke opening en afsluiting hebben. De leerlingen worden dus door de docenten niet voorbereid op wat gaat komen en krijgen ook geen samenvatting of conclusie die het leerproces verbetert.

Wat me vooral is opgevallen, is de Zuid-Europese inslag die men hier heeft. Als het niet vandaag kan, dan doen we het gewoon morgen. Zo wordt er weinig gelet op ongeoorloofde afwezigheid van leerlingen. Ook werkzaamheden worden met het grootste gemak uitgesteld, als ze al uitgevoerd worden. Daarnaast vind ik het zeer opvallend dat de familie Urbina erg hamerde op de gevaren van Managua. Ze willen niet dat Wouter en ik zonder begeleiding de wijk of de stad in gingen. Misschien weten zij iets wat wij niet weten, maar tot op heden begrijp ik de commotie niet.

De belangrijkste verschillen met Nederland zijn vooral het uitstelgedrag van vrijwel alle mensen, de nogal apathische houding van de gemiddelde Nicaraguaan en het feit dat er weinig logica en nadenken zit in de manier waarop de stad is opgebouwd. Ik weet dat we in Nederland met enige regelmaat doorslaan in onze regeltjes, maar dit is wel het andere uiterste. Als er ergens een gebouw nodig is, dan wordt het neergezet waar er plek is. Daarbij wordt er niet gelet op de locatie en de verhoudingen met andere gebouwen of de omgeving.

4.2.7 Week 2

Deze week zijn we vanaf maandag gericht bezig gegaan met observaties die op de docenten gericht waren, daar waar we ons eerder nog wat meer algemeen oriënteerden in de klassen. Natuurlijk heeft iedere docent zo zijn sterke kanten voor de klas. Zonder uitzondering werken ze allemaal hard om hun klassen zo goed mogelijk te leiden en te begeleiden. Dat is vaak ook wel nodig, aangezien er nogal wat leerlingen zijn die het niet zo nauw nemen met de regeltjes en nogal wat kilometers per les afleggen. Wandelen lijkt onder de leerlingen dan ook favoriete bezigheid te zijn, direct gevolgd door het eten van héél zoet snoep. Dat laatste gebeurt over het algemeen in de pauzes, maar ook wel tijdens de les.

Er zijn twee docenten die hun klas zo goed als helemaal onder de duim hebben, namelijk Reyna van klas 4 en Orlando van klas 6. Zij geven op een duidelijke manier les aan hun klas zonder constant te schreeuwen en rare dingen uit te moeten halen om de klas in het gareel te houden. Bij hen gaan we ons dan ook vooral richten op het implementeren van activerende didactiek in hun onderwijs. Ze zijn daar duidelijk klaar voor en gaven in de eerste bijeenkomst ook aan daar open voor te staan. Sterker nog, ze waren erg nieuwsgierig en enthousiast.

Voor bijvoorbeeld Elsa (klas 2) en Maria (klas 5) geldt dit nog niet. Ze hebben alle moeite om ieder uur weer de leerlingen bezig te krijgen en moeten dan ook regelmatig flink schreeuwen om iedereen te overstemmen. De leerlingen zijn hier dan ook nauwelijks nog gevoelig voor en trekken zich dan ook regelmatig niets meer aan van een stemverheffing of reprimande. Het meest in het oog springende in de les van Maria was het A3-papier dat op een prominente plaats, direct naast het bord in de klas hing. Daarop stond: 'leerlingen die praten in de klas'. Het was dus ogenschijnlijk bedoeld als strafmaatregel wanneer de leerlingen ongevraagd aan het praten waren. Tot zover niet heel schokkend, maar tijdens de gehele dag waren er meer momenten dat de hele klas aan het babbelen was, dan dat Maria wat vertelde en zou het papier dus helemaal gevuld kunnen worden met namen. Het papier had al wel een aantal namen met kruisjes erachter, maar werd niet aangevuld. Tot opeens Maria opstond en een aantal kruisjes uitdeelde. Waarom deze leerlingen werden uitgekozen, was niet bepaald duidelijk, maar Brandon scoorde in ieder geval zijn dertiende kruisje. Hij was er trots op, en niet zonder reden: er staat geen enkele straf op het krijgen van (een aantal) kruisjes. Om een lang verhaal kort te maken: in deze klassen gaan we ons vooral richten op structuur, orde en aanverwante zaken, voordat we activerende didactiek zullen invoeren.

Ons plan voor de komende weken is nu globaal als volgt:

Iedere dag gaan we een leraar observeren, waarbij we de lessen vijf en zes zullen voorbespreken en nabespreken aan de hand van de punten die we in de bijeenkomst op vrijdag hebben besproken. Tot op heden konden we alleen spreken met Dwayne, die als enige Engels spreekt. Doordat Dwayne zelf ook bijna alle uren lesgeeft, was het niet mogelijk met zijn hulp de andere docenten te bereiken. Daarom hebben we Magaly gevraagd om als tolk te fungeren in de pauze en na het zesde uur, bij de voor- en nabespreking. We hebben nu dus de eerdergenoemde vier docenten en Dwayne om te begeleiden en waar nodig zullen we hier nog wat in wisselen of veranderen.

In de eerste meeting met het docententeam, inclusief de directrice Angela, een wat nors kijkende maar verder aardige vrouw, bleken alle docenten erg enthousiast. We hebben de eerste meeting behalve aan uitgebreider kennismaken en discussiëren over onderwijszaken vooral besteed aan Ebbens. Met andere woorden, het ging over het maken van lesplannen en structuur in lessen.

Er was direct wat gemor van Cleotilde, de docente van klas 3. Zij vond dat dit niet inductief was, maar gelukkig konden we haar snel overtuigen van de aanpasbaarheid van deze methode. Nadat we een en ander hadden uitgelegd, hebben we een simpel voorbeeldjesje gegeven. Hier konden we nog wat zaken verduidelijken en vooral vaak aangeven dat de docenten moeten durven handelen en soms wat (of veel) vlotter mogen zijn. Het lijkt bijvoorbeeld een goed Nicaraguaans gebruik te zijn om álle leerlingen naar het bord te laten komen voor het voorlezen van hun antwoord op dezelfde vraag.

Op basis van deze ervaringen denk ik vooral te gaan leren hoe ik mijn ervaringen ten aanzien van het lesgeven kan inzetten en kan overbrengen op andere docenten. Uiteraard zal ik ook veel ervaring op kunnen doen ten aanzien van observeren en het vertalen van het geobserveerde gedrag naar oplossingen.

4.2.8 Week 3

Wouter en ik hebben ondertussen al behoorlijk wat contacten gelegd. Ten eerste natuurlijk op de school, waarbij we niet alleen de docenten beter hebben leren kennen, maar ook de bestuurders. Het is opvallend dat de bestuurders in sommige gevallen hun bestuursfunctie uitbuiten om de positie van het eigen kind veilig te stellen. Een ‘mooi’ voorbeeld is de vader van Jan Carlos, een leerling van 11 jaar. Hij is de voorzitter van het bestuur. Daardoor durft geen enkele docent de vingers te branden aan Jan Carlos, hoewel de jongen nog steeds niet kan lezen en schrijven en er ook geen enkele moeite voor doet dit wel onder de knie te krijgen. Hij zit dan ook nog steeds in klas 2. In Nederland zouden er al lang maatregelen zijn getroffen, maar hier wordt de situatie gewoon gehandhaafd met alle gevolgen voor de leerlingen, zijn medeleerlingen en de docent van dien.

Daarnaast blijft het contact op dit moment beperkt tot ons gastgezin de familie Urbina. Vader Victor, moeder Mayra en dochter Urbina hebben we ondertussen natuurlijk al behoorlijk leren kennen. Daarnaast hebben we [kennis-kennis](#) gemaakt met hun zoon Ruben en hun andere zoon Victor met zijn vrouw en twee kinderen.

Een laatste ‘contact’ dat het waard is te vermelden, is de toekomstige burgemeester van Managua. Hij kwam op woensdagochtend naar school in het kader van de komende verkiezingen. Het blijkt dat voor verkiezingen heel vaak scholen worden aangedaan, zodat de kinderen over dit bezoek aan hun ouders vertellen en de ouders vervolgens op de betreffende kandidaat zullen gaan stemmen. Het klinkt vreemd, maar dit schijnt zelfs beter te werken dan andere vormen van campagne, vooral omdat de ouders die op deze manier indirect worden bereikt, zelf vaak analfabeet zijn en dus lastig te bereiken zijn.

Verder begint het leven in Managua eigenlijk wel gewoon te worden. We staan om kwart over 6 op, zodat we om iets voor 7 uur bij de school zijn. Tot 12 uur observeren we de lessen en in de middag zorgen we dat we zoveel mogelijk uit de hitte blijven. Dit kan dan binnenshuis, maar ook in de stad zijn een aantal prima locaties waar je goed kunt vertoeven. Mijn favoriete plek is het overdekte winkelcentrum Las Americas, waar we regelmatig te vinden zijn. Daar is ook een internetcafé aanwezig en kan ik zelfs naar Nederland bellen.

Helaas vallen er wel te pas en te onpas lesdagen uit. Zo begon de dag dat de toekomstige burgemeester langskwam gewoon om 7 uur, maar werd er nadat het bezoek rond 9 uur was afgelopen geen les meer gegeven. De dag erna was een groot aantal docenten mee met een uitje van klas 6 en de high school (die ’s middags in hetzelfde gebouw zit), dus die dag vielen

de lessen ook uit. Dat zorgde er weer voor dat een groot aantal leerlingen op vrijdag ook maar thuis werd gehouden door hun ouders. Dit laatste heeft dan voor de leerlingen geen verdere consequenties.

Managua is eigenlijk een behoorlijke chaos. Alles staat schots en scheef door elkaar, er wordt niet nagedacht over landschapsopbouw en hergebruik of restauratie van cultureel interessante gebouwen. Toch is het hier prima uit te houden. Het openbaar vervoer met bussen is wat wennen, maar is over het algemeen te doen. Toch heeft de taxi onze voorkeur, al was het alleen maar om geen last te hebben van de zweetlucht van andere passagiers. Heet is het midden op de dag overal, dus dat maakt niet uit. Toch heeft de stad iets magisch en kent ook veel mooie plekjes die vooral te voet ontdekt kunnen worden. Ik ben tot op heden erg onder de indruk van de oude kathedraal, het Palacio National en de uitzichten en het abseilen bij de lagune.

4.2.9 Week 4

Tot op heden kan ik het verblijf in Nicaragua als geslaagd betitelen. We hebben al behoorlijk wat inzicht gekregen in de lespraktijk op het Colégio Maaswaal. Ook de voorgestelde veranderingen zijn bij sommige docenten zichtbaar. Zo is de structuur bij Orlando in klas 6 nog beter geworden en kan hij nog beter orde houden. Daarbij zijn de door hem gebruikte werkvormen afwisselend en is hij zeer geïnteresseerd in aanvullende mogelijke verbeteringen. Ook bij Reyna (klas 4) en Dwayne (docent Engels) zijn soortgelijke resultaten te bespeuren. De komende weken gaan we verder met het introduceren en proberen van diverse activerende werkvormen.

De docenten Maria (klas 5) en Elsa (klas 2) hebben nog steeds behoorlijke problemen met discipline en orde. Ook de opbouw van de lessen is nog steeds niet erg goed. Daar zullen we ons de komende weken dus niet kunnen richten op het introduceren van activerende werkvormen, maar blijven we schaven aan de basis.

Ik heb al veel indrukken gekregen van het land, zowel uit de contacten met het gastgezin en de docenten van het Colégio Maaswaal als uit de tripjes en excursies die we al gemaakt hebben. Mijn belangrijkste indrukken zijn, dat mensen hier erg afwachtend zijn. Men durft geen echte, grote stappen te nemen, omdat men bang is dat de stap mislukt en men niet meer terug kan naar de oude situatie. Er is niet echt een (sociaal) vangnet. Ook is er heel erg weinig aandacht voor de eigen cultuur en de ontwikkeling daarvan. Het culturele verleden heeft nog wel enigszins aandacht, maar de huidige cultuur wordt niet of amper ondersteund. Daarnaast is er relatief weinig aandacht voor toerisme en de kansen die deze bedrijfstak zou kunnen bieden. Naar ik heb begrepen, is Costa Rica, een buurland van Nicaragua, daarin al veel verder. Het laatste wat ik zeer opvallend vind, is dat het recente verleden rond het Sandinistische bewind en de Amerikaanse rol daarbij een grote controverse oproept. Aan de ene kant is er een grote afkeer van de Verenigde Staten, aan de andere kant beseft men ook wel dat zo'n grote 'bijna buurman' ook grote kansen biedt. De scheidslijn van deze controverse loopt grofweg door de huidige generatie die eind twintig, begin dertig is. Ben je jonger, dan zijn de Verenigde Staten het hoogst haalbare. Ben je ouder, dan is de VS juist de oude vijand.

4.2.10 Week 5

In hoofdlijnen zijn de onderwijssystemen van Nederland en Nicaragua redelijk vergelijkbaar. Na een vorm van de kleuterschool kennen beide systemen zes jaar basisonderwijs. Daarna volgt een fase middelbaar onderwijs. Deze fase is in Nicaragua gelijkvormig aan de Amerikaanse high school en duurt vijf jaar. Daarbij is de verdeling drie jaar basisvorming en twee jaar specialisatie. Daar ligt dus een verschil met Nederland waar de duur van het middelbaar onderwijs afhankelijk is van het niveau dat gevolgd wordt. Ik denk dat de variatie in duur een goede uitwerking is in het Nederlandse systeem en beter werkt dat het systeem in Nicaragua. Toch is er ook een duidelijk voordeel aan het systeem in Nicaragua. High school leidt daar, naast een invulling van de voorfase van de universiteit, ook op tot een volledige inhoudelijk vak. Dat kost de leerlingen wel één jaar extra in de specialisatie. Daar wordt dus vijf jaar voor gebruikt, waarin naast de vakinhoud ook andere meer algemene vakken worden gevolgd. De kans is dus aanwezig dat leerlingen na de middelbare school in Nicaragua relatief gezien een bredere basis hebben dan leerlingen aan het eind van hun vmbo.

Na de middelbare school kan nog worden gestudeerd aan de universiteit. Ook hier is de situatie tussen Nederland en Nicaragua weer sterk vergelijkbaar.

Qua lesmethodiek die wordt toegepast lijkt Nicaragua nog wat achter te lopen op Nederland. In Nederland is het gebruik van activerende didactiek (leerlinggestuurd onderwijs) duidelijk verder ingeburgerd in het onderwijs. In Nicaragua wordt in het basisonderwijs nog sterk gewerkt vanuit het docentgestuurd onderwijs. Dat is voor mij een groot pluspunt in het Nederlandse onderwijssysteem, hoewel er natuurlijk altijd situaties mogelijk zijn, waarin docentgestuurd onderwijs te verkiezen is boven leerlinggestuurd onderwijs. De docent moet echter wel in staat zijn de toepassing te onderkennen en dan te variëren. Zolang de docenten in Nicaragua niet actief wordt geleerd hoe leerlinggestuurd onderwijs toe te passen, zal de toepassing hiervan in Nicaragua niet groot zijn.

4.2.11 Week 6

We hebben vanaf de eerste gelegenheid die we hadden al diverse uitstapjes en excursies gedaan. Naast diverse uitstapjes in Managua zijn we ook naar Masaya, Granada, León en het Chocoyero Nature Reserve geweest.

In Managua hebben we te voet de oude en nieuwe kathedraal, het Palacio National, de 'voetsporen van Acahualinca' en de lagune bezocht. Bij de lagune is het mogelijk te abseilen, wat een absolute aanrader is. In Masaya zijn de stad zelf, de lagune en de vulkaan grote trekpleisters. León is een mooi plaatsje met veel authentieke en namaak koloniale woningen. León ligt aan de Grote Oceaan en is nog zeer ongerept. Jammer dat de stroming daar zo gevaarlijk is, dat zwemmen wordt afgeraden. Het Chocoyero Nature Reserve is een beschermd stuk tropisch regenwoud in de buurt van Managua, waar naast apen, tijgers en zeer veel tropische fauna ook de Scandalous Chocoyo, een speciale pacifische groene parkiet voorkomt. Daarnaast levert dit stuk natuur ook de belangrijkste bron van schoon water is voor Managua. Meer details over deze locaties zijn te vinden op de weblog en in § 2.2.

Ik merk dat ik vooral veel Spaans leer. Dat zal vooral komen omdat de inhoud van de lessen in het Spaans deels aan me voorbij gaan, omdat ik dan vooral de docenten aan het observeren

ben. Daarnaast spreken we met Dwayne Engels en is Magaly als tolk voor ons een uitkomst, omdat we dan tegen de overige docenten eenvoudiger in het Engels kunnen praten. We proberen dat wel te beperken tot de echt inhoudelijke zaken, maar soms is de verleiding groot om toch weer in het Engels te beginnen. Daarom komt de meeste kennis van de Spaanse taal van de alledaagse situaties in het huis bij de familie Urbina, op excursie als een tolk die Engels kan niet aanwezig is (wat weinig gebeurt) en als je in de stad bent.

4.2.12 Week 7

Het project 'Dynamica' heeft behoorlijke resultaten opgeleverd. De docenten zijn enthousiast en hebben tot op heden onze tips en adviezen behoorlijk opgevolgd en passen de aangeboden werkvormen toe in de lessen. Wij zien dat de docenten meer structuur in hun lessen krijgen en dat deze structuur een positieve uitwerking heeft op de leerlingen en het werkklimaat in de klas. Het is echter te hopen dat de docenten de nieuwe manier van werken vast blijven houden als wij weg zijn. Dat laatste is wel enigszins twijfelachtig, gezien de ervaringen van de vorige stagiaires en de staat waarin wij de school toch weer aantreffen toen we hier arriveerden.

De evaluatie met de docenten was zeer positief. De docenten waren zonder uitzondering tevreden over de samenwerking en vonden het jammer dat we maar acht weken konden blijven. Ze spraken de wil uit de activerende didactiek actief te blijven toepassen en waar mogelijk nog verbeteren. Ik denk dat dit voor een aantal docenten ook te doen is, maar dat een paar andere docenten zonder actieve begeleiding toch snel terug zullen vallen in het oude gedrag. Helaas zijn de sterkere docenten ook nog niet zover dat ze als een coach kunnen optreden voor hun minder sterke collega's.

Voor mezelf heb ik tijdens deze stage een andere kant van mijn leraar zijn ontdekt. Omdat we hier vooral bezig waren met een vorm van volwasseneneducatie, heb ik ontdekt dat ook dat me wel erg aanspreekt. Het vereist andere didactische kwaliteiten en 'lesvormen', waarbij met name de bij kinderen noodzakelijke ordebewaking deels kan worden vervangen door meer inhoudelijke onderwijsaspecten.

Daarnaast heb ik nu een beter beeld over het nut en zelfs de noodzaak van activerende didactiek. Als ik hier zie welke effecten de ouderwetse lesopvatting op individuele leerlingen en volledige groepen of klassen heeft, dan wil ik er absoluut voor waken dit in mijn eigen lesgeven terug te laten komen. Uiteraard bevat ook de ouderwetse lesopvatting goede elementen, maar die zijn mijns inziens voldoende opgenomen in de activerend didactische vormen.